

70 LET ČASOPISU HYGIENA

Doufám, že si i méně pozorní čtenáři všimli, že časopis Hygiena letos vychází ve svém 70. ročníku. Nejen v porovnání se stovkami nových (placených) časopisů, které vznikly jako byznysový model v posledních dvaceti letech, je to úctyhodný věk či ročník. Jistě, nejdéle vycházejícímu lékařskému časopisu na světě (New England Journal of Medicine, od roku 1812, dokonce stále pod stejným názvem) nebo nejstaršímu českému lékařskému časopisu (Časopis lékařů českých, od roku 1862, také pod stejným názvem) Hygiena konkurovat nemůže, ale i tak se jedná o výročí, které by nemělo být přehlédnuto. Hygiena či tisíce jiných specializovaných lékařských

časopisů podobného stáří jsou totiž výhonky původních „kmenových“ (či všeobecných) lékařských časopisů a ilustrují postupně rostoucí a specializující se lékařství.

Zatímco ale některé lékařské obory jsou skutečně relativně mladé, počátky hygieny sahají mnohem dál, anebo – pokud hovoříme o vědecké hygieně – jsou aspoň přibližně stejně staré jako nejstarší všeobecné lékařské časopisy, které ve svých počátcích poskytovaly přirozenou publikační platformu také hygienickým oborům. Pro úplnost je nutné dodat, že pokud si tyto časopisy stále udržely svůj všeobecný charakter, představují možnou publikační platformu pro hygienické obory dodnes.

Jak si můžeme fyzicky představit těch téměř dokončených 70 ročníků? Jako 503 dosud vydaných čísel (včetně suplementů) či téměř 27 000 stran nebo ve vázané podobě jako řadu 2 metrů knih v regále. Znamená to však něco mnohem víc: přes 1800 původních prací a více než 500 souborných referátů (review), ale také tisíce diskusních příspěvků, referátů o odborných pracích a konferencích i osobních zpráv, které tvoří unikátní kroniku dějin československé hygieny.

Chceme-li se u příležitosti 70. výročí Hygieny ohlédnout za její historií včetně jejích předchůdců, musíme začít u již zmíněného **Časopisu lékařů českých**. Když v jeho prvním čísle v lednu 1862 jeho vydavatelé nastiňovali, čemu, resp. jakým oblastem medicíny se bude časopis věnovat, bylo jednou z těchto oblastí „státní a soudní lékařství“ – k němu měla hygiena či veřejné zdravotnictví asi nejbližší, i když s problematikou infekcí se mohla uplatnit i v oblasti „vnitřní lékařství“.

Druhým významným předchůdcem byl **Časopis pro veřejné zdravotnictví**, který s přestávkou okolo první světové války vycházel v letech 1899 až 1933, kdy vyšlo celkem 24 ročníků. Až do roku 1924 měl časopis široký hygienický záběr a byl zprvu orgánem Klubu přátel veřejného zdravotnictví pro Čechy, Moravu a Slezsko, po vzniku samostatné republiky pak orgánem Sdružení profesorů hygieny universit Čsl. republiky, který vedl nestor české hygieny prof. Gustav Kabrhel z Hygienického ústavu Lékařské fakulty české Karlovy univerzity. V uvedeném roce se stal časopis zároveň orgánem Čsl. eubiotické společnosti zdravotnické a jeho redakci a vydávání převzal prof. Stanislav Růžička z Ústavu pro zdravotnictví a bakteriologii Univerzity Komenského v Bratislavě, zakladatel a horlivý propagátor eubiotiky. Eubiotika byla pokusem o radikální změnu způsobu života. Růžička kritizuje špatný stav lidské společnosti po stránce zdravotní, morální a mravní, provázený množstvím nemocí a alkoholismem. Skoro všechny nemoci a chorobné stavy člověka jsou podle něj důsledkem příčin, kterým je možno zabránit. Hlavní příčinou mělo být to, že lidstvo ztratilo základní přirozenou cestu života, kterou je rodinný život v blízkém kontaktu s přírodou. Prof. Růžička se stal od roku 1924 hlavním autorem časopisu a jeho základním tématem byla eubiotika. Přibýlo také kritiky zdravotnické politiky státu, která podle něj byla málo účinná. Jak se časopis radikalizoval, ubývalo mu autorů, čtenářů i témat, což vedlo k jeho postupnému zániku.

Pravděpodobně v reakci na přeměnu Časopisu pro veřejné zdravotnictví začal v roce 1928 v Brně vycházet nový časopis, **Věstník Společnosti Moravského hygienického muzea** (od druhého ročníku mění název na **Hygiena osobní, veřejná, sociální – věstník Společnosti Moravského hygienického muzea**), který opět pokrýval celou šíři oboru. V letech 1928 až 1939 vyšlo celkem 11 ročníků.

Přímým předchůdcem „našeho časopisu“ byly čtyři ročníky časopisu **Československá hygiena, epidemiologie, mikrobiologie**, které vyšly v letech 1952–1955. Počínaje jeho pátým ročníkem se hygiena „odštěpila“ a časopis vycházel dále pod názvem Československá epidemiologie a mikrobiologie. Proto současný časopis Epidemiologie, mikrobiologie, imunologie uvádí letos již 74. ročník.

Časopis Hygiena – pod názvem **Československá hygiena** – se zrodil v roce 1956, kdy vyšel první ročník. Bylo to v dobách tuze reálného socialismu, ale když se člověk probírá prvními ročníky, mile ho překvapí dvě věci: politických řečí je zde snesitelně (těch kupodivu přibýlo až po roce 1970) a širší témat článků je obdivuhodná, pokrývající nejen celé současné spektrum hygienických oborů, ale ještě leccos navíc, o co jsme časem v kompetenčních bojích přišli. A potěší i to, že je stále aktuální si řadu článků přečíst a není to ani nostalgie, ani ztráta času. Stojí za to také zdůraznit, že naprostá převaha autorů se již od prvních ročníků až do konce 80. let nerekrutovala z lékařských fakult či ze Státního zdravotního ústavu (tehdejšího Institutu hygieny a epidemiologie), jako je tomu v posledních letech, ale skutečně z hygienického „terénu“ – okresních a krajských hygienických stanic.

Časopis byl tehdy deklarován jako „časopis Společnosti čs. hygieniků, sekce Čs. lékařské společnosti J. E. Purkyně“, vydávalo ho Státní zdravotnické nakladatelství v Praze (od r. 1970 Avicenum – zdravotnické nakladatelství n. p.) a prvním vedoucím redaktorem byl doc. MUDr. Karel Symon, populární postava naší hygienické historie (o všech dosavadních šéfredaktorech pojednával článek v Hygieně č. 3/2023).

První ročník vyšel v šesti číslech a celkovém počtu 324 stran. Během několika málo let se počet čísel za rok rozrostl na deset o více než 600 stranách, výjimku tvořily roky 1969–1972, kdy vyšlo po pěti dvojčíslech, celkem o 350–400 stranách. Později počet stran opět postupně stoupal na 600 a více stran až do počátku 90. let, pak nastal nový zlom.

V roce 1990 měl časopis ještě 624 stran v deseti číslech, v následujícím roce, zvláště kvůli zdražení papíru a různých služeb, už vyšlo jen 6 čísel (z toho dvě dvojčísla) o celkovém počtu 250 stran. V roce 1992 bylo šest čísel o celkem 382 stranách a Česká lékařská společnost J. E. Purkyně (ČLS) po zániku Avicena začíná vydávat časopis sama. Po rozdělení Československa nese 38. ročník (1993) na jeden rok nový název **Česko-slovenská hygiena**, od ledna 1994 se pak název opět mění na **Hygiena** s podtitulem Časopis pro ochranu a podporu zdraví. I když slovenská účast se již v názvu neodráží, redakce zůstává nadále česko-slovenská a časopis je nadále otevřen k publikaci slovenským kolegům.

Zatímco většina lékařských časopisů zaměřených klinicky nebo na praktické lékaře profitovala ze změny poměrů díky reklamám farmaceutických firem, Hygiena toto štěstí neměla a ČLS ji dotovala jen s velkou nelibostí, přestože na jiných časopisech byla schopna vydělat. Od roku 1997 se to projevuje další redukcí rozsahu, kdy namísto šesti vycházela nadále již jen čtyři čísla za rok o celkovém počtu cca 240 stran, občas nějaké supplementum.

Finanční situace zůstává velmi tíživá a redakce se musí často více než obsahu věnovat čistě existenčním otázkám časopisu. Tak dospěl časopis na hranu svého zániku: v roce 2003 se totiž vydavatel (ČLS), rozhodl, že tak ztrátový titul už nemá cenu dále vydávat a že jeho vydávání bude tedy s koncem téhož roku pozastaveno. A tak se stalo. S tím se nemohla smířit Společnost hygieny a komunitní medicíny a rozhodla se, že se ujme vydávání časopisu a svěří jeho vydávání jinému subjektu (vydavatelství Tigris s. r. o.). Česká lékařská společnost se však odmítla názvu časopisu vzdát a uvolnit jej pro jiné nakladatelství, a tak musel v roce 2004 vzniknout „nový“, resp. nově nazvaný časopis (**Česká a slovenská hygiena**), byť se zcela vážně tvářil, že je pokračovatelem starého. S číslováním od 1. čísla 1. ročníku. Tohoto časopisu vyšly dva ročníky po 4 číslech, a to jen díky grantu Ministerstva zdravotnictví (MZ).

K dalším změnám došlo v roce 2006 (vydavatelem byl stále Tigris a sponzorem MZ), kdy došlo opět ke změně názvu, resp. k návratu k předešlému názvu **Hygiena**, který mezitím ČLS uvolnila, a k navázání na přetržené číslování ročníků doplněných o dva předešlé roky, takže vychází 51. ročník. V roce 2007 se vydavatelem stává Státní zdravotní ústav ve spolupráci s Tigris s.r.o. a znovu se objevuje deklarace, že se jedná o časopis Společnosti hygieny a komunitní medicíny ČLS a Slovenskej spoločnosti hygienikov SLS. Tento vydavatelský stav trvá zatím dodnes. Ročně vycházejí 4 čísla a jejich celkový rozsah je v posledních letech pouze okolo 150 stran. Redukovaný současný stav ale již není dán ekonomicky, jen prostým nedostatkem příspěvků.

Co bych jako „insider“ popřál Hygieně do dalších ročníků? Více čtenářů (především z hygienické služby), více autorů a přetrvávající finanční podporu ze strany SZÚ. Není to na první pohled mnoho, ale je to minimum pro další existenci časopisu, pro přežití do dalšího kulatého výročí. Přeji si, aby se Hygiena dožila stovky a já se stého ročníku dožil, byť už jen jako pasivní čtenář. To už jsou naopak samé neskromné cíle...

MUDr. František Kožíšek, CSc.
Státní zdravotní ústav